

Нино Николов/Будапеца/

ВЪЗДИШКА ПО ДЕБЕЛЯНОВ

Не всички мисли за литературата, които сме запомнили, са взаимодействувани от книгите. До мнозина от тях сме стигнали по приятните пътища на разговорите, които крият неочаквани проблясъци на остроумие и изненадваща точност. За съжаление повечето от тия разговори глъхнат в разсеяното ни съзнание и се превръщат в част от миналото, към което често се отнасяме пренебрежително. Може би още ни липсва чувство за историзъм, както твърдеше неотдавна един от изтъкнатите ни критици от по-старото поколение. Иначе бихме записвали това, което непрекъснато забравяме.

Преди повече от десет години в Будапеца чух една мисъл, оценка или може би просто въздишка по Дебелянов, която съм запомнил досега. Тя беше изказана от професора по литература – поета, писателя и критика Ласло Бока.

Бока беше малко странен човек. Спомням си след първия изпит при него той ме помоли за една българска готварска книга. Молбата ми се стори толкова необикновена, че аз наистина вложих голямо старание да му я доставя час по скоро. В началото на 50-те години беше изключително трудно да се изпрати книга по пощите. Когато най-сетне се изправих отново пред него с готварската книга в ръце, реших се да го попитам за какво му е нужна. Оказа се, че в някаква българска повест срещнал "хайдушко чевърме" и искал да види какво представлява това.

За разлика от някои литератори в Унгария /пък и у нас!/
 .

Ласло Бока никога не махаше пренебрежително с ръка, когато ставаше дума за събития в литератури, които не са от най-големите. Изключително зает, той намираше време да следи и нашата литература, без, разбира се, да бъде специалист по нея.

За тази цел той се обръщаше често към чуждите студенти, между които бях и аз, с покана за обед или кафе. Тези обеда ставаха в старото опушено ресторантче срещу университета, което се наричаше "Стогодишно", макар че можеше да бъде и на двеста. Стените му бяха украсени със старинни портрети и гравюри на Мартенската революционна младеж /1848/ и Петьофи. Обстановката беше тиха, потъмнелите дървени сепарета създаваха уют, внимателните келнери се приближаваха и отдалечаваха бързо, за да не пречат на разговора. Професорът пиеше неотменната си чаша бяло сексардско вино, обилно разрежено с минерална вода. Знаех, че е болен, но той никога не се оплакваше от това.

На разговора, за който споменах в началото, присъствуваше и професор Ищван Книежа - едър, побелял човек - един от най-уважаваните познавачи на славянските езици и литератури в Унгария. Той беше запознал Ласло Бока с "Животът и страданията на грешния Софроний", книга, за която Бока се произнасяше, че е "блестяща класика". От него той бе научил много за българската литература - за Христо Ботев и Захари Стоянов, за Алеко Константинов и Димчо Дебелянов.

Вече съм забравил подробностите на разговора за Дебелянов. Ставаше дума за преводите на Буюклиев и за преводите в излязлата по това време в Унгария антология на българската поезия, която представяше твърде едностранчиво и бедно поезията ни, за войните на Балканите и за ранната гибел на поета-поручик. Бока говореше, че "унгарската култура винаги е била обърната с вратите си на запад, а с прозорците си на юг, макар че историческата съдба на Унгария винаги е била тясно свързана със съдбата на балканските народи". Запознаването му с поезията на Димчо Дебелянов му бе дало повод за едно възклицание: "Колко малко знаем все още един за друг!" и за една

въздишка: "Дебелянов е един от най-лиричните поети от началото на века. За съжаление войната го отскубна от европейската поезия преди да стане нейно светило!"

Тази въздишка, струва ми се, заслужава нашето внимание и вниманието на печатната буква.